

ارزیابی نقش نواحی صنعتی در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان مشک‌آباد شهرستان اراک)

سعید صالحیان

دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

زهرا مسلمی^۱

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

حمیدرضا شیبم

کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

اسماعیل نجفی

استادیار ژئومورفولوژی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۱/۲۰

چکیده

احداث صنایع در قالب شهرک‌ها در نواحی روستایی با هدف دستیابی به توسعه پایدار روستایی باعث تنوع بخشی به فعالیت‌های غیرکشاورزی، تنوع بخشیدن به اقتصاد روستا، تعدیل مهاجرت‌های بی‌رویه از روستا به شهرها، کاهش نابرابری‌های فضایی بین مناطق شهری و روستایی می‌شود. در این پژوهش آثار اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی شهرک صنعتی خیرآباد در محدوده-ی روستایی دهستان مشک‌آباد واقع در بخش معصومیه شهرستان اراک مورد بررسی قرار گرفته است. روش انجام پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی و جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) صورت گرفته است. طبق آمار سال ۱۳۹۵ محدوده دارای ۹۸۶۰ نفر جمعیت و ۳۱۹۰ خانوار بوده که حجم نمونه مطابق با فرمول کوکران برابر با ۳۷۰ پرسشنامه برآورد شده است. روایی پژوهش از طریق مصاحبه با متخصصین و پژوهش‌های دیگر در این زمینه به اثبات رسیده و پایایی گویه‌های پژوهش نیز گرچه در سه بعد (اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) دارای پایایی بالا و گویه کالبدی پایایی را نشان می‌دهد ولی در کل داده‌های پژوهش در سطح بالایی معنادار می‌باشند. برای تحلیل داده‌ها از طریق آزمون‌های t مستقل تک نمونه‌ای و آزمون Anova تفاوت میانگین و معناداری ابعاد مختلف مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج آثار شهرک صنعتی بر منطقه مورد مطالعه، مجموع میانگین شاخص‌های اقتصادی را عدد ۴/۵۵، در بعد اجتماعی ۳/۷۲، در بعد زیست‌محیطی ۳/۵۶ و در بعد کالبدی ۳/۴۹ نشان می‌دهد. تأثیرگذاری در شاخص‌های اقتصادی بالاتر از ابعاد اجتماعی، کالبدی و محیطی بوده است.

واژگان کلیدی: شهرک صنعتی، توسعه پایدار روستایی، اقتصاد روستایی، استان مرکزی

مقدمه

ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی، یکی از رویکردهای رایج صنعتی‌سازی به‌منظور تسهیل و تمرکز فعالیت‌ها و اقدام‌هاست. توسعه مناطق صنعتی، محرک مناسبی برای شکل گرفتن واحدهای صنعتی و بستر مناسبی برای افزایش تولید و بهره‌وری صنایع فعال و در نتیجه، موجب افزایش پایداری صنعتی‌سازی در روستاست (ghadiri, 2015, masoum et al.). یکی از مهم‌ترین وظیفه‌های دولت برنامه‌ریزی برای کاهش مشکلات مردم است. در کشورهای جهان سوم به‌ویژه در کشور ایران مشکلات در مناطق روستایی به‌طور مضاعف گریبان‌گیر روستاییان هستند به‌طوری‌که فشار بر زمین‌های کشاورزی، سطح پایین زندگی و بیکاری نیروی کار روستایی از مهم‌ترین آن‌هاست که به نظر می‌رسد صنعتی کردن روستاها می‌تواند بهترین راهبرد در این خصوص باشد (Bozarjamhari & yousefi, 2014). کاهش منابع طبیعی در مناطق روستایی و نیز تحولاتی که در اثر مدرنیزاسیون به وجود آمده ظرفیت‌های اشتغال در بخش کشاورزی به‌ویژه کشاورزی سنتی را، نه تنها با محدودیت روبه‌رو ساخته، بلکه شیوه آموزش نیروی انسانی نیز در دوران مدرن به شیوه‌ای عمل کرده که تمایل قشر تحصیل‌کرده به اشتغال در بخش سنتی کشاورزی را روزبه‌روز کاهش داده است. در نتیجه این امر، ظرفیت جمعیت‌پذیری روستاها کاهش یافته و بدین ترتیب موج مهاجرت روستاییان به شهرها در دهه اخیر مشکلاتی را در توسعه روستا و شهر پدید آورده است. در این شرایط تنوع‌بخشی به ظرفیت‌های اشتغال در مناطق روستایی و توسعه مشاغل متناسب با تغییرات اجتماعی - اقتصادی و محیطی ضرورت یافته است. یکی از زمینه‌هایی که ضمن ایجاد فرصت شغلی جدید می‌تواند به‌عنوان مکمل فعالیت کشاورزی به توسعه این بخش کمک کند، توسعه فعالیت‌های صنعتی است. ایجاد صنایع در روستا و یا در پیرامون آن می‌تواند موجب متنوع ساختن اقتصاد روستایی، افزایش ارزش‌افزوده تولیدات کشاورزی، ایجاد اشتغال، افزایش سطح درآمد روستاییان، کاهش مهاجرت روستایی و در نهایت کاهش نابرابری میان شهر و روستا گردد (Pourtaheri et al., 2013).

برای پویایی اقتصاد روستایی، متنوع‌سازی فعالیت‌ها باید در برنامه‌ریزی‌های فضایی و منطقه‌ای مورد توجه قرار بگیرد؛ زیرا کشاورزی که فعالیت غالب در بسیاری از روستاهاست، به‌تنهایی قادر به تأمین اشتغال و درآمد کافی برای جامعه روستایی نبوده و ادامه‌ی آن وضعیتی را که در حال حاضر به لحاظ مهاجرتی در نواحی روستایی دیده می‌شود، با شدت بیشتری گریبان‌گیر مسئولان و برنامه‌ریزان کرده و این نواحی از سرزمین را با رکود شدید مواجه می‌سازد (Motiee Langroodi & Najafi Kani, 2012). شهرک‌های صنعتی می‌توانند از طریق افزایش تولیدات روستایی، بهره‌وری، ایجاد فرصت‌های شغلی، تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با دیگر بخش‌های اقتصادی نقش بسیار مهمی در توسعه روستایی ایفا کنند (Radpear, 2008). صنعتی شدن روستایی، جایگاه مهمی در راهبردها و سیاست‌های کشورهای در حال توسعه دارد (Wang, 2001: 5). در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی باید از انواع فعالیت‌ها به‌ویژه صنایع سود برد؛ زیرا مشارکت صنعت در توسعه روستایی، مشارکتی چندجانبه است (Motiee Langroodi, 2004: 165). ایران به‌عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه برای تقویت ساختاری خود باید صنایع روستایی را توسعه دهد زیرا که این دسته از صنایع در توسعه و رشد مناطق روستایی و تعادل بین شهر و روستا از اهمیت زیادی برخوردارند. نظریه‌ی صنعتی شدن مناطق روستایی به‌عنوان یک کاتالیزور در جهت ایجاد اشتغال و افزایش درآمد و

آخرین چاره‌ی کار برای حل مشکل فقر مناطق روستایی، هم‌اینک بخشی بالقوه در جهت حل مشکل بیکاری برای مناطق محروم روستایی محسوب می‌گردد (Taherkhani, 2002: 34). استقرار صنعت و نواحی صنعتی در محیط روستاها می‌تواند با تقویت بنیان‌های اقتصادی، اشتغال‌زایی، جذب نیروی مازاد کار و بسیج سرمایه اندک به بهره‌برداری از منابع و مهارت‌های محلی انجامیده و با شکستن دور باطل فقر، از مهاجرت روستاییان به شهرها جلوگیری کند (Moshiri, 2008: 182 & Sahraiyani, 2001: 43).

صنعتی شدن می‌تواند نقش بسیار مهمی در توسعه‌ی روستایی از طریق افزایش تولیدات روستایی، بهره‌وری، ایجاد فرصت‌های شغلی، تأمین نیازهای اساسی، توزیع عادلانه‌تر درآمد، کاهش شکاف درآمدی بین شهر و روستا، کاهش فقر، کنترل مهاجرت، افزایش صادرات و کاهش واردات، امکان استفاده‌ی بهینه از منابع، امکانات موجود و مواد اولیه و همچنین کمک در تسریع روند توسعه‌ی کشاورزی و ایجاد پیوند میان دیگر بخش‌های اقتصادی ایفا نماید (Moosavi Shahroodi, 2005: 187 & Darban Astaneh, 2006: 43). شهرک صنعتی خیرآباد در ۳۰ کیلومتری شهر اراک با توجه به امکان بهره‌گیری آن از حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای به‌منظور افزایش سطح اشتغال در بعد محلی، ادغام جمعیت حاشیه‌نشین شهری در سیستم صنعتی کارآمد، تغییر مکان صنایع آلاینده از مناطق متراکم به شهرک، فراهم نمودن محیط‌زیست شهری سالم و پرجاذبه با جداسازی و اعمال کنترل بر مناطق صنعتی، جلوگیری از تخریب اراضی کشاورزی با کنترل پراکندگی‌های واحدهای صنعتی، توسعه‌ی روستاهای پیرامون شهرک با ایجاد امکان اشتغال برای آن‌ها در این شهرک و افزایش درآمدشان و کاهش مهاجرت‌ها و جلوگیری از توسعه‌ی ناموزون صنایع در اطراف شهر اراک و ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای بین شهر و روستا مطرح است.

پیشینه تحقیق

درزمینه‌ی موضوع مورد مطالعه، پژوهش‌هایی از جمله مواردی زیر انجام شده است:

(Ghadiri masoum et al., 2015) با ارزیابی تأثیر شهرک‌های صنعتی بر کیفیت زندگی نواحی روستایی پیرامونی شهرستان ابهر به این نتیجه رسیده‌اند که ایجاد شهرک صنعتی شریف، بر مجموع شاخص‌های کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه اثر مطلوب داشته است. در این میان، شاخص اشتغال، بیشترین تأثیر و شاخص بهداشت، کمترین تأثیر را از این شهرک پذیرفته است (Afrakhteh & Qasemi Syani, 2015). با بررسی نقش نواحی صنعتی در توسعه‌ی روستای کوهپایه در شهرستان اصفهان به این نتیجه رسیده‌اند که: بر اثر ایجاد این شهرک‌ها برون کوچی کاهش یافته، ماندگاری جمعیت روستایی بیشتر شده است، فرصت‌های شغلی و درآمد ساکنان افزایش یافته است. در کل اثرات اقتصادی ناحیه بیشتر از اثرات فرهنگی و اجتماعی آن بوده است. (Motiei-Langroodi et al., 2012) با ارزیابی پیامدهای فضایی استقرار شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان مینودشت، افزایش اشتغال و کسب درآمد به‌خصوص برای زنان، بهتر شدن الگوی مصرف و افزایش کیفیت زندگی روستاییان از تأثیرات مثبت مهم و آلودگی هوا، تغییر کاربری وسیع زمین‌های کشاورزی مرغوب و تغییر در چشم‌اندازهای محیطی را از اثرات منفی ایجاد شهرک‌های صنعتی دانسته‌اند (Parikh, 1996). معتقد است تمرکز صنعتی سهم قابل توجهی در افزایش آگاهی‌ها، گسترش آموزش، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی و افزایش درآمد خانواده‌های فقیر روستایی هند شده است (D'Amatoa Hamkaran, 2017) معتقدند که صنعتی‌سازی جوامع روستایی چین اگرچه

باعث فرصت اشتغال بیشتر و افزایش درآمد و توسعه‌ی معیشت جامعه شده اما نمی‌توان از آلودگی‌های خاک و آب که در این روستاها به‌واسطه‌ی صنعتی شدن به وجود آمده چشم‌پوشی کرد. (Ying LIU et al., 2015) به این نتیجه رسیده‌اند که اگرچه سطح اشتغال خارج از مزرعه رشد چشمگیری داشته و حتی زمینه‌ساز اشتغال برای مهاجران و افزایش درآمد آن‌ها هم شده اما نمی‌توان از تأثیر آلودگی‌های ناشی از صنعت بر محیط‌زیست منطقه چشم‌پوشی کرد (HUANG et al., 2008). به این نتیجه رسیده‌اند که صنعتی‌سازی و پویایی بخش خصوصی در این منطقه که از فقیرترین مناطق شرق چین است باعث رشد سرمایه و استفاده از فناوری‌های به‌روز، تقویت شرکت‌های کوچک کارآفرینی و امکان ورود به بازار کار و بالا رفتن نرخ رشد جمعیت شده است (Chadwick, 2007). بر این باور است که به‌موازات دیگر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی باید صنعت را به‌مثابه مهم‌ترین مؤلفه هر برنامه توسعه یکپارچه روستایی پذیرفت ماهیت و الگوی صنعتی شدن چه در صنایع کوچک‌مقیاس و یا صنایع دستی و چه در صنایع بزرگ‌مقیاس، تابع مواد خام اولیه و منابع انسانی در ابعاد محلی و منطقه‌ای است (Taher-khani, 2002). در مقاله خود به اهمیت راهبرد صنعتی شدن روستا در مقابله با فقر، بیکاری و غیره پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی در روستاها به حل مشکلات موجود در بخش کشاورزی کمک می‌کند. (Riyahi et al., 2014) با بررسی اثرات ایجاد شهرک صنعتی گرمی بر توسعه نواحی روستایی پیرامون به این نتیجه رسیده‌اند که احداث این شهرک موجب کاهش مهاجرت، کاهش فقر، افزایش درآمد و اشتغال شده اما از سوی دیگر تبعات منفی نیز در پی داشته است که نتوانسته توسعه روستایی را آن‌چنان‌که در اهداف صنعتی سازی آمده است، به دنبال داشته باشد. در این پژوهش آثار اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی شهرک صنعتی خیرآباد در محدوده‌ی روستایی دهستان مشک‌آباد واقع در بخش معصومیه شهرستان اراک مورد بررسی قرار گرفته و هرکدام از این ابعاد مورد مقایسه قرار گرفته است.

روش انجام پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر روش کمی می‌باشد. نمونه‌گیری جامعه‌ی آماری بر اساس فرمول کوکران و در قالب نمونه‌گیری احتمالی تصادفی مشخص گردیده است. حجم نمونه به‌وسیله فرمول کوکران محاسبه شده و مطابق با این فرمول جامعه‌ی آماری شامل ۳۷۰ پرسشنامه می‌شود که (در قالب طیف لیکرت) طراحی شده و به تفکیک شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی در منطقه مورد مطالعه قرار گرفته و به نسبت تعداد جمعیت توزیع شده است. نتایج پرسشنامه در نرم‌افزار SPSS با آزمون‌های آماری مربوطه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند: میانگین شاخص‌های پژوهش (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و اقتصادی) مورد تحلیل قرار گرفته است و نتایج جهت سنجش معناداری در آزمون t مستقل تک نمونه‌ای بررسی شده است و در نهایت با آزمون ANOVA تفاوت معناداری تأثیر شهرک صنعتی در روستاهای مختلف مورد مقایسه قرار گرفته است. میانگین هر یک از ابعاد تحقیق، نتایج تحلیل‌ها و محاسبات موردبررسی پژوهش می‌باشد. روایی پژوهش از طریق پرسش از اساتید و کارشناسان فن به اثبات رسیده و پایایی پژوهش نیز با شاخص آلفای کرونباخ به تأیید رسیده است. نتایج پایایی پژوهش: معمولاً آلفای کرونباخ بین ۰/۶ تا ۰/۸ قابل قبول و بالاتر از ۰/۸ نشان‌دهنده‌ی پایایی بالا می‌باشد (جدول ۲). با توجه به نتایج جدول ۱۲۲ نفر از افراد (۳۳ درصد) کارگر کارخانه می‌باشند که بیشترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده است بعدازآن به ترتیب ۱۰۸ نفر از افراد (۲۹,۲ درصد) مشغول خریدوفروش و کار آزاد، ۶۲ نفر

(۱۶,۸ درصد) مشغول کار کشاورزی و دامداری، ۳۰ نفر (۸,۱ درصد) کارگر روزمزد، ۴۶ نفر (۱۲,۴ درصد) کارمند و نهایتاً ۲ نفر از جامعه آماری (۰,۵ درصد) راننده هستند.

جدول ۱- حجم نمونه‌ها و توزیع آن در محدوده‌ی مورد مطالعه

استان	شهرستان	بخش	دهستان/شهر	سکونتگاه	خانوار	جمعیت	نمونه	درصد
				کارچان	۱۱۲۸	۳۷۴۳	۱۴۰	۱۶/۲
				ابراهیم‌آباد	۵۱۸	۱۵۹۳	۶۰	۱/۶
				چشمه خورزن	۸۰	۱۷۳	۶	۸/۶
				شهسواران	۳۰۲	۸۶۳	۳۲	۵/۴
مرکزی	اراک	معصومیه	مشک‌آباد	سهل‌آباد	۱۵۸	۵۲۲	۲۰	۷/۰
				امرآباد	۲۶۰	۶۸۶	۲۶	۲۳/۲
				خیرآباد	۷۴۴	۲۲۸۰	۸۶	۳۷/۸
				مجموع	۳۱۹۰	۹۸۶۰	۳۷۰	۱۰۰

Source: Iran Census Bureau, Census of Population and Housing, 2016

جدول ۲- نتایج پایایی پژوهش برحسب ضریب آلفای کرونباخ

ابعاد	محیطی	اقتصادی	اجتماعی	کالبدی
تعداد شاخص‌ها	۹	۲۹	۱۵	۱۵
آلفای کرونباخ	۰/۷۱۰	۰/۸۲۵	۰/۷۸۶	۰/۳۰۲
پایایی	دارد	دارد	دارد	ندارد

Source: Analytical Research Results, 2016

محدوده مورد مطالعه

شهرک صنعتی خیرآباد در شهرستان اراک واقع شده که مساحت آن معادل ۳۸۹ هکتار و سطح کاربری اراضی صنعتی آن تقریباً ۱۶۹ هکتار است. این شهرک در مجاورت جاده اراک-تهران و مسیر راه‌آهن سراسری کشور واقع شده و دارای امکاناتی چون آب و برق و گاز و تلفن، دسترسی به اینترنت، تصفیه‌خانه‌ی فاضلاب، پست فشارقوی، نزدیکی به مرکز استان و موقعیت مطلوب ارتباطی می‌باشد. شهرستان اراک از شمال به تفرش، از مغرب به همدان و ملایر، از مشرق به شهرستان محلات و از جنوب به شهرستان خمین و شازند محدود شده است. میانگین رطوبت سالیانه اراک ۴۶٪ می‌باشد که ماه دی با میانگین ۶۸٪ مرطوب‌ترین و ماه مرداد با ۲۷٪ خشک‌ترین ماه سال می‌باشد. اقلیم شهر اراک بر اساس طبقه‌بندی دومارتن نیمه‌خشک و بر اساس طبقه‌بندی آمبرژه خشک و سرد می‌باشد. بر اساس روش دومارتن، منطقه مورد مطالعه دارای اقلیم نیمه‌خشک و خشک است و بر اساس روش آمبرژه، از اقلیم نیمه‌خشک و خشک سرد برخوردار است. گونه‌های گیاهی غالب منطقه گونه‌هایی نظیر درمنه، شیرخشت، گون و... می‌باشد. به-طورکلی، اراضی محل طرح و پیرامون، فاقد رویش گیاهی متراکم می‌باشد و خصوصیات خاک و حاکمیت شرایط آب‌وهوای نیمه بیابانی در این محدوده موجب شده که رستنی‌های باارزش‌های اکولوژیک و نادر رویش نداشته باشند.

شهرستان اراک دارای سه بخش مرکزی، ساروق و معصومیه است. بخش معصومیه دارای دو دهستان معصومیه و مشک‌آباد بوده که در این پژوهش دهستان مشک‌آباد مورد مطالعه می‌باشد (جدول ۱). طبق سرشماری مرکز آمار در سال ۱۳۹۵ محدوده مورد مطالعه دارای ۹۸۶۰ نفر جمعیت و ۳۱۹۰ خانوار بوده که به تفکیک سکونتگاه در جدول ذکر شده از این تعداد ۴۹۹۴ نفر مرد و ۴۸۶۶ نفر زن هستند (جدول ۳)

جدول ۳- تقسیمات اداری-سیاسی و توزیع جمعیت در محدوده‌ی مورد مطالعه

شهرستان	بخش	دهستان / شهر	سکونتگاه	تعداد خانوار	جمعیت	مرد	زن
اراک	معصومیه	مشک‌آباد	ابراهیم‌آباد	۵۱۸	۱۵۹۳	۸۱۹	۷۷۴
			چشمه خورزن	۸۰	۱۷۳	۷۵	۹۸
			شهسواران	۳۰۲	۸۶۳	۴۵۱	۴۱۲
			سهل‌آباد	۱۵۸	۵۲۲	۲۶۰	۲۶۲
			امرآباد	۲۶۰	۶۸۶	۳۴۶	۳۴۰
			خیرآباد	۷۴۴	۲۲۸۰	۱۱۶۵	۱۱۱۵
			کارچان	۱۱۲۸	۳۷۴۳	۱۸۷۸	۱۸۶۵
مجموع			۳۱۹۰	۹۸۶۰	۴۹۹۴	۴۸۶۶	

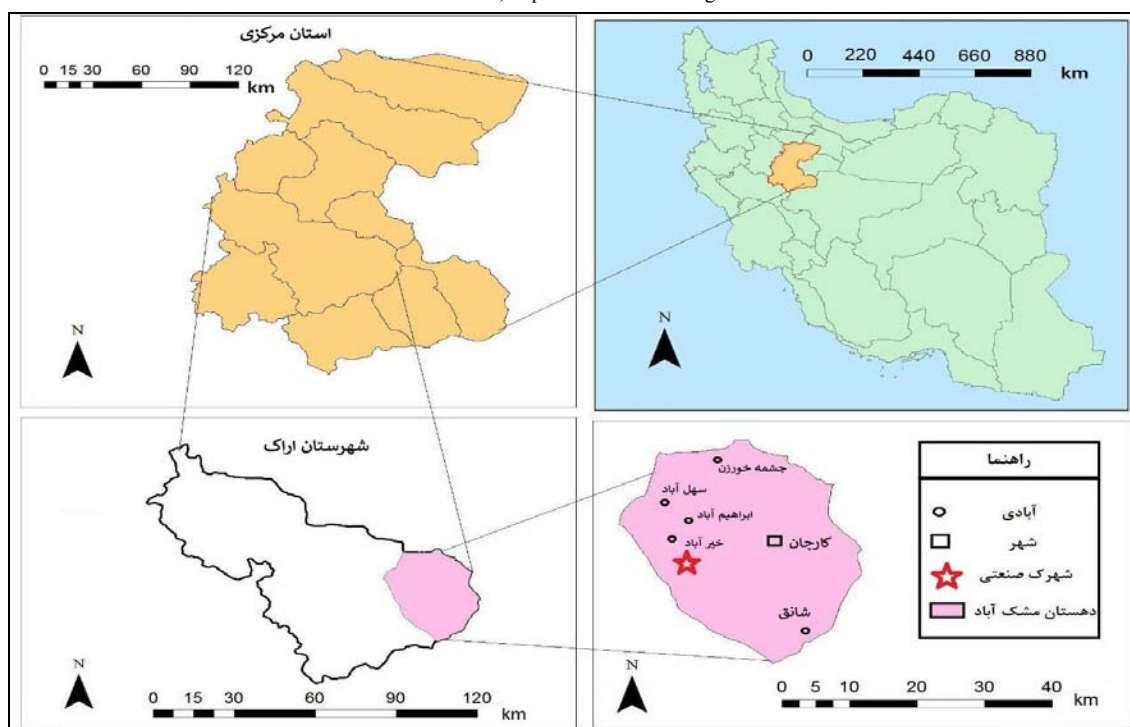
Source: Iran Statistical Center, 2016

طبق سرشماری مرکز آمار ایران جمعیت سکونتگاه‌های دهستان مشک‌آباد در طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ به تفکیک ذکر شده و نرخ رشد جمعیت این سکونتگاه‌ها مطابق با فرمول $p_n = p_0 (1+r)^n$ به دست آمده است (جدول ۴).

جدول ۴- تحولات جمعیت و نرخ رشد آن در محدوده‌ی مورد مطالعه طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۵۵

سال	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد	جمعیت	نرخ رشد
۱۳۵۵	۱۷۱۹	۰/۵	۱۷۲۴	۰/۲/-	۱۶۴۹	۵/۰	۱۷۳۸	۵/۰/-	۱۶۱۷	۱/۳	۱۵۹۳	۳/۰
۱۳۶۵	۱۹۹۴	۳/۱-	۲۵۲۴	۳/۲-	۲۱۵۵	۶/۱	۲۳۱۲	۷/۰/-	۲۱۸۳	۱/۲	۲۲۸۰	۸/۰/-
۱۳۷۵	۴۸۱	۶/۱-	۶۶۹	۵/۳-	۶۷۳	۰/۵/-	۶۹۳	۲/۰/-	۶۷۷	۰/۵	۵۲۲	۱/۵
۱۳۸۵	۹۲۴	۳/۱	۹۹۵	۷/۰/-	۸۶۸	۴/۱	۸۶۴	۱/۰	۸۴۶	۰/۵	۸۶۳	۱/۰
۱۳۹۵	۱۸۷۰	۵/۳-	۲۸۱۷	۱/۴-	۳۱۹۱	۱-	۳۶۴۲	۱-	۳۷۵۲	-۰/۵	۳۷۴۳	۱/۰
۱۳۵۵	۱۲۳۴	۶/۰-	۱۴۱۲	۳/۱-	۱۴۱۲	۱/۵	۹۴۸	۲/۱-	۸۴۳	۲/۴	۶۸۶	۱/۲
۱۳۶۵	۷۰۸	۲	۷۰۵	۱/۰	۷۰۵	۲	۳۴۱	۲	۲۲۹	۷/۷	۱۷۳	۵/۵
۱۳۷۵	۸۹۳۰	۳/۲-	۱۰۸۴۶	-۸۲/۱۱	۱۰۶۵۳	۵۵/۹	۱۰۵۳۸	۵/۱-	۱۰۱۴۷	۶/۱۳	۹۸۶۰	۴/۱۲

Source: Iran Census Center, Population and Housing Census, 1976-2019

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی محدوده‌ی مورد مطالعه (Source: Research Data, 1979)

یافته‌های پژوهش

در این بخش هریک از ابعاد پژوهش (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی) و پیامدهای مختلف ناشی از شهرک صنعتی بر روستاها مورد بررسی قرار گرفته است.

آثار زیست‌محیطی

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق و در پاسخ به این سؤال که شهرک صنعتی تا چه حد در توسعه‌ی بخش زیست‌محیطی تأثیرگذار بوده است ۳۸ نفر (۳/۱ درصد) پاسخ خیلی کم، ۱۴۰ نفر (۳۷/۸ درصد) پاسخ کم، ۱۴۸ نفر (۴۰ درصد) پاسخ متوسط، ۴۰ نفر (۱۰/۸ درصد) پاسخ زیاد و ۴ نفر (۱/۱ درصد) پاسخ خیلی زیاد داده‌اند. برای سنجش پیامدهای زیست‌محیطی ناشی از شهرک صنعتی ۹ شاخص موردبررسی قرار گرفته است. در نتیجه، پاسخ مردم به تأثیرات زیست‌محیطی شهرک صنعتی بر بخش با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت میانگین ۳/۵۶ به دست آمد. در ادامه با آزمون t تک نمونه‌ای با میانگین ۵ در لیکرت اختلاف میانگین ۱/۴۳- به دست آمد که آزمون فرضیه عدد صفر به‌دست‌آمده و آزمون فرضیه معنادار می‌باشد به این معنا که شهرک صنعتی در کل تأثیر معناداری بر بعد زیست‌محیطی بخش موردنظر داشته است. بررسی تک‌تک شاخص‌های زیست‌محیطی نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (نابودی منابع طبیعی)، (تغییر چشم-اندازهای محیطی) و (آلودگی زباله‌های صنعتی) به خود اختصاص داده و کمترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (آلودگی هوا)، (آلودگی خاک) و (آلودگی آب) به خود اختصاص داده است. بیشترین انحراف معیار در بعد زیست‌محیطی را شاخص‌های (آلودگی هوا)، (نبودن روش مناسب برای دفع زباله‌های صنعتی) و (آلودگی آب) و کمترین انحراف معیار در بعد زیست‌محیطی را شاخص‌های (تغییر چشم‌اندازهای محیطی)، (آلودگی صوتی) و (آلودگی زباله‌های صنعتی) به خود اختصاص داده است. به این معنا که نظر پاسخگویان بر این شاخص‌ها متفق‌القول به میانگین نزدیک‌تر است (جدول ۵).

جدول ۵. نتایج اثرات ناحیه صنعتی بر شاخص‌های زیست‌محیطی

ردیف	شاخص‌های زیست‌محیطی	میانگین	انحراف معیار
۱	آلودگی صوتی	۵۷/۳	۵۷/۰
۲	آلودگی آب	۳۶/۳	۷۳/۰
۳	آلودگی خاک	۱۸/۳	۶۱/۰
۴	آلودگی هوا	۳۱/۲	۹۰/۰
۵	تخریب و تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی	۷۴/۳	۶۷/۰
۶	آلودگی زباله‌های صنعتی انباشته‌شده در اطراف شهرک	۸۷/۳	۵۸/۰
۷	تغییر چشم‌اندازهای محیطی	۹۲/۳	۵۷/۰
۸	نبودن روش مناسب برای دفع زباله‌های صنعتی	۸۲/۳	۸۴/۰
۹	نابودی منابع طبیعی و داروهای گیاهی خاص منطقه	۲۸/۴	۷۱/۰
	میانگین	۳/۵۶	-

Source: Research findings, 2016

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده نتیجه تحلیل شاخص‌ها معنادار بوده و میانگین به‌دست‌آمده ۳/۵۶ از ۵ می‌باشد. در نتیجه از نظر پاسخگویان ناحیه صنعتی بر شاخص‌های زیست‌محیطی محدوده اثرگذار بوده است (جدول ۶).

جدول ۶. نتایج تحلیل آماری پیامدهای زیست‌محیطی

تعداد نمونه	تعداد شاخص	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	t	اختلاف میانگین	سطح معناداری
۳۷۰	۹	۳/۵۶	۰/۳۸	۰/۰۱۹	-۷۱/۹۰	-۱/۴۳	۰

Source: Research findings, 2016

آثار اقتصادی

با توجه به نتایج تحقیق و در پاسخ به اینکه شهرک صنعتی خیرآباد تا چه حد در توسعه‌ی بعد اقتصادی بخش تأثیرگذار بوده است ۲ نفر (۰/۵ درصد) پاسخ خیلی کم، ۳۳ نفر (۸/۹ درصد) پاسخ متوسط، ۸۹ نفر (۲۴/۱ درصد)

پاسخ زیاد و ۲۴۶ نفر (۶۶/۵ درصد) پاسخ خیلی زیاد را داده‌اند. برای سنجش پیامدهای اقتصادی ناشی از شهرک صنعتی ۲۹ شاخص مورد بررسی قرار گرفته است. در نتیجه، پاسخ مردم به تأثیرات اقتصادی شهرک صنعتی بر بخش با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت میانگین ۴/۵۵ به دست آمد. در ادامه با آزمون t تک نمونه‌ای با میانگین ۵ در لیکرت اختلاف میانگین ۰/۴۴- دست آمد که آزمون فرضیه عدد صفر به دست آمده و آزمون فرضیه معنادار می‌باشد به این معنا که شهرک صنعتی در کل تأثیر معناداری بر بعد اقتصادی بخش مورد نظر داشته است. بررسی تک تک شاخص‌های اقتصادی نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (اثر سو بر بازارهای سنتی روستا)، (فرصت اشتغال برای افراد بومی) و (بهبود وسایل حمل و نقل عمومی) و کمترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (کاهش منابع آب کشاورزی)، (کاهش نیروی کار در کشاورزی) و (کاهش توجه به مشکلات بخش کشاورزی) به خود اختصاص داده است. کمترین انحراف معیار در بعد اقتصادی را شاخص‌های (فروش بیشتر و راحت تر محصولات کشاورزی و دامی)، (بالا رفتن تولید محصولات کشاورزی و دامی) و (افزایش قیمت محصولات کشاورزی) به خود اختصاص داده و بیشترین انحراف معیار در بعد اقتصادی به شاخص‌های (فرصت اشتغال برای تحصیل کرده‌های روستا)، (افزایش قدرت خرید) و (افزایش درآمد) تعلق دارد (جدول ۷).

جدول ۷. نتایج اثرات شهرک صنعتی بر شاخص‌های اقتصادی

ردیف	شاخص‌های اقتصادی	میانگین	انحراف معیار
۱	افزایش درآمد	۲/۷۴	۱/۶۶
۲	افزایش قدرت خرید	۲/۷۰	۱/۷۶
۳	کسب درآمد ثابت	۲/۵۴	۱/۵۶
۴	فرصت اشتغال برای افراد بومی	۳/۷۶	۰/۸۴
۵	فرصت اشتغال برای مهاجرین	۴/۰۹	۱/۰۲
۶	فرصت اشتغال برای تحصیل کرده‌های روستا	۳/۳۱	۰/۵۶
۷	امکان اشتغال فصلی برای کشاورزان	۲/۴۷	۰/۵۹
۸	اشتغال زنان روستایی	۲/۷۸	۰/۶۳
۹	افزایش مشاغل خدماتی	۲/۰۳	۰/۵۳
۱۰	افزایش قیمت محصولات کشاورزی	۲/۳۷	۰/۴۰
۱۱	بالا رفتن تولید محصولات کشاورزی و دامی	۲/۱۳	۰/۳۸
۱۲	افزایش مکانیزاسیون در کشاورزی	۲/۴۸	۰/۴۲
۱۳	فروش بیشتر و راحت تر محصولات کشاورزی و دامی	۲/۲۳	۰/۳۴
۱۴	افزایش ارزش اراضی کشاورزی	۳/۱۷	۰/۶۲
۱۵	جذب سرمایه شهری به روستا	۲/۸۸	۰/۶۹
۱۶	دسترسی روستاییان به تولیدات شهرک	۲/۳۰	۰/۴۹
۱۷	استفاده از محصولات کشاورزی در صنعت	۲/۲۶	۰/۶۰
۱۸	افزایش صادرات محصولات روستایی	۲/۷۸	۰/۵۴
۱۹	بهبود راه‌های ارتباطی روستا	۳/۶۷	۰/۵۹
۲۰	بهبود وسایل حمل و نقل عمومی	۳/۷۲	۰/۵۸
۲۱	افزایش قدرت خرید نهاده‌های کشاورزی	۲/۷۰	۰/۶۷
۲۲	کاهش نیروی کار در کشاورزی	۱/۸۸	۰/۶۶
۲۳	کاهش منابع آب کشاورزی	۱/۸۱	۰/۴۵
۲۴	کاهش توجه به مشکلات بخش کشاورزی	۱/۹۵	۰/۵۸
۲۵	کاهش سرمایه‌گذاری در کشاورزی	۲/۰۴	۰/۵۹
۲۶	افزایش تجمل‌گرایی و مصرف‌گرایی	۳/۰۴	۰/۷۰
۲۷	اثر سو بر بازارهای سنتی روستا	۳/۸۰	۰/۵۶
۲۸	کاهش نیروی کار جوان در کشاورزی	۲/۱۳	۰/۶۴
۲۹	انتقال مازاد درآمد روستاییان به شهرها	۳/۴۸	۰/۵۳
	میانگین	۴/۵۵	-

Source: Research findings, 2016

بر این اساس، نتیجه تحلیل شاخص‌ها معنادار بوده و میانگین کلی ۴/۵۵ از ۵ به دست آمده است. در نتیجه از نظر پاسخگویان، ناحیه صنعتی بر شاخص‌های اقتصادی در محدوده اثرگذار بوده است (جدول ۸).

جدول ۸. نتایج تحلیل آماری پیامدهای اقتصادی شهرک صنعتی

تعداد نمونه	تعداد شاخص	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	t	اختلاف میانگین	سطح معناداری
۳۷۰	۲۹	۴/۵۵	۰/۷۰	۰/۳۷۰	-	۴۴/۰-	۰

Source: Research findings, 2016

آثار اجتماعی

با توجه به نتایج به دست آمده و در پاسخ به اینکه شهرک صنعتی خیرآباد در توسعه‌ی بعد اجتماعی بخش مورد نظر نقش داشته است ۱۰ نفر (۲/۷ درصد) پاسخ خیلی کم، ۳۰ نفر (۸/۱ درصد) پاسخ کم، ۶۲ نفر (۱۶/۸ درصد) پاسخ متوسط، ۲۱۸ نفر (۵۸/۹ درصد) پاسخ زیاد و ۵۰ نفر (۱۳/۵ درصد) پاسخ خیلی زیاد داده‌اند. برای سنجش پیامدهای اجتماعی ۱۵ شاخص مورد بررسی قرار گرفته است. در نتیجه، پاسخ مردم به تأثیرات اجتماعی شهرک صنعتی بر بخش با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت میانگین ۳/۷۲ به دست آمد. در ادامه با آزمون t تک نمونه‌ای با میانگین ۵ در لیکرت اختلاف میانگین ۱-۲۷ و آزمون فرضیه عدد صفر به دست آمده و آزمون فرضیه معنادار می‌باشد به این معنا که شهرک صنعتی در کل تأثیر معناداری بر بعد اجتماعی بخش مورد نظر داشته است. بررسی شاخص‌های اجتماعی نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (مهاجرپذیری روستا)، (ترک تحصیل فرزندان خانواده‌های روستا) و (افزایش استفاده از بیمه) شامل شده و کمترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (برگزاری کلاس‌های آموزشی)، (افزایش فرصت ادامه تحصیل برای روستاییان) و (ارتباط روستاییان با وسایل ارتباط جمعی) به خود اختصاص داده است. کمترین انحراف معیار در بعد اجتماعی را شاخص‌های (افزایش فرصت ادامه تحصیل برای روستاییان)، (ارتباط روستاییان با وسایل ارتباط جمعی) و (افزایش کیفیت زندگی) به خود اختصاص داده است و کمترین انحراف معیار در بعد اجتماعی به شاخص‌های (مهاجرپذیری روستا)، (کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها) و (بالا رفتن آگاهی تخصصی مردم روستا) تعلق دارد (جدول ۹).

جدول ۹. نتایج اثرات شهرک صنعتی بر شاخص‌های اجتماعی

ردیف	شاخص‌های اجتماعی	میانگین	انحراف معیار
۱	بالا رفتن آگاهی تخصصی مردم روستا	۳/۲۸	۰/۶۷
۲	افزایش فرصت ادامه تحصیل برای روستاییان	۲/۶۸	۰/۲۷
۳	برگزاری کلاس‌های آموزشی برای افزایش مهارت	۲/۵۸	۰/۴۷
۴	مشارکت روستاییان در امور روستا	۳/۴۳	۰/۵۰
۵	میزان تمایل برای ادامه سکونت در روستا	۳/۵۰	۰/۴۷
۶	افزایش کیفیت زندگی	۳/۳۴	۰/۴۳
۷	کاهش نابرابری در منطقه	۳/۲۲	۰/۴۵
۸	مهاجرپذیری روستا	۴/۱۵	۱/۲۶
۹	کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها	۳/۴۴	۱/۰۸
۱۰	رضایت از وضعیت شغلی	۳/۲۹	۰/۵۴
۱۱	امیدواری به آینده شغلی	۳/۲۱	۰/۵۳
۱۲	افزایش استفاده از بیمه	۳/۶۸	۰/۵۱
۱۳	ارتباط روستاییان با وسایل ارتباط جمعی	۲/۸۸	۰/۳۶
۱۴	ترک تحصیل فرزندان خانواده‌های روستا	۳/۸۲	۰/۵۷
۱۵	تجمل‌گرایی	۳/۰۷	۰/۵۴
	میانگین	۳/۷۲	

Source: Research findings, 2016

با توجه به نتایج به دست آمده تحلیل شاخص‌ها معنادار بوده و میانگین $3/72$ از 5 به دست آمده؛ در نتیجه از نظر پاسخگویان، ناحیه صنعتی بر شاخص‌های اجتماعی در محدوده اثرگذار بوده است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. نتایج تحلیل آماری پیامدهای اجتماعی شهرک صنعتی

تعداد نمونه	تعداد شاخص	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	t	اختلاف میانگین	سطح معناداری
۳۷۰	۱۵	۳/۷۲	۰/۸۹	۰/۰۴۶	-۲۷/۴۹	-۱/۲۷	۰

Source: Research findings, 2016

آثار کالبدی

با توجه به نتایج تحقیق و در پاسخ به اینکه شهرک صنعتی خیرآباد در توسعه‌ی کالبدی بخش موردنظر تأثیرگذار بوده است. ۴۰ نفر (۱۰/۸ درصد) پاسخ خیلی کم، ۱۷۸ نفر (۴۸/۱ درصد) پاسخ کم، ۹۸ نفر (۲۶/۵ درصد) پاسخ متوسط، ۴۴ نفر (۱۱/۹ درصد) پاسخ زیاد و ۱۰ نفر (۲/۷ درصد) پاسخ خیلی زیاد را داده‌اند برای سنجش پیامدهای کالبدی ناشی از شهرک صنعتی ۱۵ شاخص موردبررسی قرار گرفته است. در نتیجه، پاسخ مردم به تأثیرات کالبدی شهرک صنعتی بر بخش با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت میانگین $3/49$ به دست آمد. در ادامه با آزمون t تک نمونه‌ای با میانگین 5 در لیکرت اختلاف میانگین $1/50$ - به دست آمد که آزمون فرضیه عدد صفر به دست آمده و آزمون فرضیه معنادار می‌باشد به این معنا که شهرک صنعتی در کل تأثیر معناداری بر بعد کالبدی بخش موردنظر داشته است. نتیجه بررسی شاخص‌های کالبدی حاکی از این است که بیشترین تأثیر شهرک صنعتی بر شاخص‌های (تخریب بافت‌های با ارزش تاریخی و فرهنگی)، (تخریب خصوصیات بومی منطقه) و (شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی) بوده و کمترین تأثیر شهرک صنعتی را شاخص‌های (افزایش غیرواقعی قیمت مسکن روستایی)، (فاصله استاندارد شهرک با مسکن) و (تغییر الگوی ساخت‌وساز روستایی) به خود اختصاص داده است. بیشترین انحراف معیار در بعد کالبدی را شاخص‌های (افزایش غیرواقعی قیمت مسکن روستایی)، (تغییر الگوی ساخت‌وساز روستایی) و (شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی) و کمترین انحراف معیار در بعد کالبدی را شاخص‌های (فاصله استاندارد شهرک با مسکن)، (بهبود تأسیسات و تجهیزات زیربنایی روستا) و (افزایش و سهولت رفت‌وآمد) به خود اختصاص داده است. (جدول ۱۱).

جدول ۱۱. نتایج اثرات شهرک صنعتی بر شاخص‌های کالبدی

ردیف	شاخص‌های کالبدی	میانگین	انحراف معیار
۱	بهبود وضع راه‌های روستایی	۸۲/۳	۸۰/۰
۲	بالا رفتن کیفیت معابر	۸۰/۳	۷۸/۰
۳	افزایش و سهولت رفت‌وآمد وسایل حمل‌ونقل عمومی	۷۱/۳	۶۹/۰
۴	ارزشمندتر شدن زمین‌های روستایی هم‌جوار	۷۴/۳	۰۰/۱
۵	بازسازی و بالا رفتن کیفیت معابر	۳۷/۳	۷۵/۰
۶	بهبود وضعیت مسکن روستایی	۰۹/۳	۷۲/۰
۷	بهبود تأسیسات و تجهیزات زیربنایی روستا	۳۲/۳	۶۰/۰
۸	افزایش ساخت خانه‌های دوم در روستا	۳۷/۳	۰۳/۱
۹	فاصله استاندارد شهرک با مسکن	۸۷/۲	۵۱/۰
۱۰	تخریب بافت‌های با ارزش تاریخی و فرهنگی	۹۶/۳	۰۳/۱
۱۱	تخریب خصوصیات بومی منطقه	۹۲/۳	۸۷/۰
۱۲	تخریب فضاهای تفریحی مردم روستایی	۷۷/۳	۸۷/۰
۱۳	افزایش غیرواقعی قیمت مسکن روستایی	۴۸/۲	۳۱/۱
۱۴	تغییر الگوی ساخت‌وساز روستایی	۰۴/۳	۱۹/۱
۱۵	شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی	۸۳/۳	۰۳/۱
	میانگین	۳/۴۹	-

Source: Research findings, 2016

با توجه به نتایج به دست آمده نتیجه تحلیل شاخص‌ها معنادار بوده و میانگین به دست آمده ۳/۴۹ از میانگین کلی ۵ می‌باشد. در نتیجه از نظر پاسخگویان، ناحیه صنعتی بر شاخص‌های کالبدی در محدوده اثرگذار بوده است (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. نتایج تحلیل آماری پیامدهای کالبدی

تعداد نمونه	تعداد شاخص	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	t	اختلاف میانگین	سطح معناداری
۳۷۰	۱۵	۳/۴۹	۰/۳۳۵	۰/۰۱۷۴	-۸۶۳	-۱/۵۰	۰

Source: Research findings, 2016

جدول ۱۳ نشان می‌دهد آزمون‌های انجام شده در هر یک از ابعاد و مجموع ابعاد مورد بررسی با سطح معناداری صفر (۰/۰۰) دارای معناداری می‌باشد.

جدول ۱۳. نتایج پیامدهای زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهرک صنعتی

مجموع مربعات F	میانگین مربعات درجه‌ی آزادی سطح معناداری	میانگین	مجموع مربعات
۱۱/۳۷۵	۶	۱/۸۹۶	بین گروه‌ها
۴۲/۹۰۳	۳۶۳	۰/۱۱۸۱۶/۰۴۱	درون گروه‌ها محیطی
۵۴/۲۷۸	۳۶۹		جمع
۲/۹۱۷	۶	۰/۴۸۶	بین گروه‌ها
۲۹/۹۳۶	۳۶۳	۰/۰۸۲ ۵/۸۹۴	درون گروه‌ها کالبدی
۳۲/۸۵۳	۳۶۹		جمع
۶۰/۹۵۲	۶	۱۰/۱۵۹	بین گروه‌ها
۱۲۰/۲۴۰	۳۶۳	۰/۳۳۱۳۰/۶۶۹	درون گروه‌ها اقتصادی
۱۸۱/۱۹۲	۳۶۹		جمع
۱۰۷/۵۱۶	۶	۱۷/۹۱۹	بین گروه‌ها
۱۸۶/۳۶۵	۳۶۳	۰/۵۱۳۳۴/۹۰۳	درون گروه‌ها اجتماعی
۲۹۳/۸۸۱	۳۶۹		جمع

Source: Research findings, 2016

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

صنعتی‌سازی روستاها راهبردی مؤثری برای توسعه روستایی است که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه تجارب مثبتی در مورد آن وجود دارد. اجرای این راهبرد در ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری-کنترل مهاجرت‌های روستایی-شهری، افزایش ارزش افزوده‌ی تولیدات کشاورزی و کاهش فقر، افزایش سرمایه‌گذاری، گسترش فرهنگ صنعتی در نواحی روستایی مؤثر بوده است. صنعتی‌سازی روستایی راهبردی است که ابزارهای مناسب برای متنوع سازی اقتصاد روستایی را فراهم می‌آورد و از این رو، رویکردی اقتصادی به شمار می‌رود که با ایجاد اشتغال و افزایش و توزیع متعادل‌تر درآمدها، سطح زندگی روستاییان را بهبود بخشیده، زمینه‌ی دستیابی به توسعه‌ی پایدار روستایی را فراهم می‌سازد (Lee, 2007) به همین دلیل صنعتی‌سازی مناطق روستایی با توانایی ایجاد فرصت‌های شغلی و فعالیت‌های درآمدزا به‌عنوان راهکاری به‌منظور کاهش نابرابری در مناطق روستایی مورد توجه سیاست‌گذاران توسعه قرار گرفته (Rahimi, 2005:42)؛ و قادر است از طریق تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با دیگر بخش‌های اقتصاد، نقش مؤثری در فرایند توسعه‌ی روستایی ایفاء نماید. وجود شهرک‌های صنعتی و کارخانجات در مناطق کمتر توسعه‌یافته می‌تواند باعث برقراری رابطه و ایجاد انگیزه و بهره‌برداری افراد و اهالی آن مناطق جهت توسعه موقعیت خود و منطقه گردد. شهرک‌های صنعتی اطراف مناطق کمتر توسعه‌یافته باعث انگیزه

جهت تولید و همچنین به‌کارگیری خلاقیت جهت عرضه آن‌که خود باعث اشاعه‌ی فرهنگ آن منطقه می‌گردد. نوسازی و توسعه، به‌وسیله آموزش و همچنین پرورش افرادی که با تفکر و خلاقیت خود باعث پیشرفت و توسعه مناطق کمتر توسعه‌یافته می‌گردند می‌تواند ایجاد شود. جامعه امروزی ایران با آنچه در سالهای پیش بود تفاوت‌های آشکار پیدا کرده است که این تفاوت‌ها در زندگی شهری و روستایی به چشم می‌خورد، شرایط زندگی شهری با پیچیدگی‌های خود بر روابط میان افراد حاکمیت دارد و جوامع روستایی در بیشتر مناطق هنوز با آن دید و نگرش سنتی خود در حرکت است و از طرفی محدودیت امکانات در زمینه‌های سرمایه، مدیریت، نیروی کار در روستاها سبب عدم گسترش و عقب ماندگی در مناطق روستایی کشورمان شده است. ایجاد اشتغال با هزینه‌های پائین، ایجاد مشارکت و به حرکت در آوردن و شکوفا کردن استعدادهای فکری و علمی در مناطق کمتر توسعه یافته می‌تواند به حرکت رو به رشد و توسعه این مناطق کمک شایان نماید. فرهنگ توسعه به عنوان یکی از مهمترین شاخص‌های پیشرفت کشور با مولفه‌های نظیر مسئولیت‌پذیری، آگاهی بخشی، اعتماد به توانایی، نوآوری و خلاقیت، مشارکت و... جملگی می‌بایست جهت ارتقای توان داخلی مورد استفاده قرار گیرد که این امر نیاز به حمایت‌ها و ورود صنعت به واسطه شهرکهای صنعتی جهت رشد و ارتقای آن مناطق است (Ghorbanpour, 2010: 20).

در این پژوهش آثار اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی ناحیه صنعتی خیرآباد در محدوده‌ی روستایی دهستان مشک‌آباد واقع در بخش معصومیه شهرستان اراک مورد بررسی قرار گرفته است. داده‌های پژوهش نشان می‌دهد استقرار شهرک صنعتی اثرات مختلف مثبت و منفی بر روستاهای منطقه در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست-محیطی و کالبدی داشته است. نتایج آثار شهرک صنعتی بر منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد مجموع میانگین شاخص‌های اقتصادی عدد ۴/۵۵، در بعد اجتماعی ۳/۷۲، در بعد زیست‌محیطی ۳/۵۶ و در بعد کالبدی ۳/۴۹ به‌دست آمده است. بر این اساس از نظر پاسخگویان به طور نسبی، شهرک صنعتی در همه ابعاد نسبتاً تأثیرگذار بوده ولی این تأثیرگذاری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مثبت و در بعد زیست‌محیطی نسبتاً منفی بوده است؛ وجود شهرک صنعتی در محدوده، در مجموع تأثیرات مثبتی بر شاخص‌های توسعه روستایی داشته و میزان اثرگذاری به ترتیب شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی می‌گردد. به‌طور نمونه شهرک صنعتی موجب افزایش فرصت اشتغال برای مردم بومی و مهاجر در روستا گردیده که البته بیشتر این فرصت‌ها به‌جای جوامع روستایی در اختیار مهاجرین مرکز‌نشینان استان قرار گرفته است که می‌توان دلایل آن را در عدم توانایی سکونتگاه‌های پیرامون برای تأمین نیروی متخصص مورد نیاز واحدهای کارگاهی، ضعف آموزش‌های صنعتی و گرایش مدیران صنایع کوچک به جذب نیرو از میان خویشان و آشنایان به شمار آورد. اثرات منفی زیست‌محیطی، روندهای مختلف مهاجرپذیری و مهاجر فرستی در روستاها، افزایش استفاده از بیمه، کاهش توجه به بخش کشاورزی و مسائل مربوط به آن از دیگر پیامدهای ناحیه صنعتی است.

ایران به عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه برای تقویت ساختاری خود باید صنایع روستایی را توسعه دهد زیرا که این دسته از صنایع در توسعه و رشد مناطق روستایی و تعادل بین شهر و روستا از اهمیت زیادی برخوردارند، به طوری که رشد و توسعه بخش کشاورزی افزایش درآمد و سطح رفاه روستائیان، کاهش روند مهاجرت از روستا به شهر و استفاده بهینه از منابع موجود در منطقه را به ارمغان خواهد آورد. ایجاد و گسترش صنایع

در مناطق عشایری و روستایی کشور و طرح آن به عنوان یک جریان تولیدی وسیع و همه جانبه و در جایگاه مکمل و پشتیبان بخش کشاورزی و افزایش درآمد شاغلان این بخش و همچنین یک جانشین نیرومند برای جذب نیروی کار مازاد بر فعالیتهای کشاورزی در مناطق روستایی از اهداف اصلی ایجاد صنعت روستایی و عشایری کشور می باشد (Nobakht et al., 2015). شهرکهای صنعتی که عمدتاً در خارج از محدوده شهرها و در قلمرو نواحی روستایی استقرار دارند به عنوان یک کاتالیزور بسیار نیرومند در جهت تقویت توسعه نواحی روستایی پیرامونی مطرح هستند. ایجاد شهرکها و نواحی صنعتی یکی از رویکردهای رایج صنعتی سازی در کشورها بوده که در جهت دگرگونی تکنولوژیک و در راستای بهبود کیفیت زندگی بویژه در نواحی روستایی مطرح گردیده که در نهایت شکوفایی و توسعه روستا و کل کشور را به همراه داشته است (Rezvani et al., 2019).

استان مرکزی و شهرکهای صنعتی آن:

با تعیین استراتژی، اهداف، راهبردها و سیاستهای صنعتی و حمایتهای قانونی برای اجرای آنها و برای جلوگیری از کارهای پراکنده و بخشی و مدیریت سرمایه گذاری در صنعت نیازمند یک حرکت برنامه ریزی شده و یک نظارت قوی هستیم که لحاظ کردن آنها در طرح آمایش با ضمانت اجرایی می تواند آغازی برای آن باشد.

ایجاد بانک اطلاعاتی شهرک: عضویت تمامی واحدهای صنعتی در این شهرک می تواند به شناخت بهتر صنایع از یکدیگر در داخل و ارتباط بهتر آنها در درون شهرک و همکاری با صنایع منطقه مؤثر باشد.

شکل گیری نهادها و انجمنها برای تمامی تخصصهای صنعتی منطقه: با ایجاد این نهادها و تفویض برخی از اختیارات به آنها می توانند علاوه بر حمایت از صنایع هم سنخ خود و تقویت صنایع کوچک و متوسط و تسهیل روند ارتباط سازمانهای مختلف با این صنایع به رشد فناوریها و فنهای جدید تولید کمک کند.

تقویت خوشه سازی هدایت تولید صنایع مستقر در شهرک به سمت نیازهای صنایع بزرگ منطقه: شناخت خوشه های صنعتی که در حال حاضر در منطقه وجود دارند که شامل خوشه ریلی، نفت و گاز و نیرو، سازه فلزی و خودرو و آلومینیوم می باشد و حمایت همه جانبه از آنها از سوی سازمانهای مرتبط و جهت بخشی به تولیدات واحدهای مختلف صنعتی به ویژه صنایع فلزی که بیشترین تعداد از صنایع شهرک را به خود اختصاص داده اند. در راستای مواد مورد نیاز صنایع بزرگ منطقه می تواند به ایجاد همکاریهای افقی و عمودی بینجامد و با بهره مندی از صرفه های تجمیع، کاهش هزینه ها، تسهیل خرید و بازاریابی، رشد کمیت و ارتقای کیفیت تولی و... را فراهم نماید.

تشویق ایجاد و استقرار واحدهای تولیدی مشابه و یا مکمل با صنایع موجود در شهرک: ایجاد و یا انتقال این واحدها می تواند در ایجاد یک محیط رقابتی، تجهیز دانش تخصصی افزایش قدرت صنایع کوچک و متوسط و در سطحی بالاتر منطقه بندی صنایع و رشد خوشه های صنعتی مؤثر باشد.

ایجاد تسهیلات مورد نیاز کارگران و مدیران واحدهای صنعتی به منظور کاهش هزینه ها و بهبود محیط فعالیت: تأمین نیازهای مختلف به خدمات اداری-بانکی، رفاهی، بهداشتی، آموزشی- تخصصی با ایجاد دفاتر انجمنهای تخصصی، آزمایشگاههای کنترل مرغوبیت، شعب بانکی با اختیارات گسترده، مرکز ورزشی، رستوران فضای سبز، درمانگاه، مراکز آموزشی پژوهشی می تواند در کاهش هزینه های واحدهای صنعتی و افزایش تمایل مدیران و کارکنان برای

فعالیت در این محیط، امکان آموزش آن‌ها و رشد مهارت‌های صنعتی در زمینه تولید و تکنیک‌های جدید را به وجود آورد.

حمایت مالی و بانکی از صنایع کوچک و متوسط در جهت رشد تولید: هزینه کردن بخشی از سرمایه‌های حاصل از توسعه‌ی صنعتی استان برای رشد صنایع کوچک و متوسط و پرداخت تسهیلات بانکی به این صنایع به دلیل آسیب‌پذیری و نیاز بیشتر آن‌ها به حمایت‌های مالی در مقایسه با صنایع بزرگ و قدرت پایین آن‌ها در بازپرداخت‌های سنگین با شرایطی آسان‌تر می‌تواند ضمانتی برای بقای این صنایع و افزایش تولید و رشد صنعتی در آینده باشد (Hasheminejad, 2012).

Persian references

- Afrakhteh, H. & Qasemi Syani, M. (2015) The Role of Industrial areas in rural development (case study: Koochpayeh industrial area, Isfahan city). *House and the Environment of the Village Quarterly*, 148.
- Bozarjamhari, KH. & yousefi, N. (2014) *Human Settlement Planning Studies* ·mashhad, iran, 9 (28).
- Darban Astaneh, A. (2006) Concepts and principles, the organization of industries in rural regions. Tehran: Municipalities and Rural Municipalities Organization of the Country.
- Ghadiri masoum, M. & rezvani, M. & hajilou ,M. (2015) Assessing the impact of industrial settlements on the quality of life of peripheral rural areas, Case Study: Sharif Industrial Town, Abhar County, *Quarterly journal of human geography*, 47 (2), pp.297-313.
- Hasheminejad, F. (2012) Survey influence of creating and development Industrial town on regional development (case study:kheirabad Industrial town:Arak's), Master thesis Department of Regional Development Planning, Allameh Tabatabaei University, PP.173.
- Moosavi Shahroodi, M. (2005) Light industries, rural development key. Tehran:
- Moshiri, R. & Azar-abad, N. (2008) Rural areas establishment consequences in rural regions. *Village and Development Quarterly*, 3, pp.181-194.
- Motiee Langroodi, H. & Najafi Kani, A. (2012) Rural development and industrialization of the industrial development theories and strategies. Tehran: Tehran University Publication.
- Motiee Langroodi, H. (2004) Rural planning with the emphasis on Iran. Mashhad: University Jahad Publication.
- Motiee Langroodi, H. Toorani, A. & Soleimangoli, R. (2012) Industrial towns establishment spatial consequences evaluation in rural areas, Central district, Minoodasht city. *The Journal of Urban and Regional Studies and Researches*, (3)9, pp.37-58.
- Nobakht, R. & fathi, S. & karimiyan, H. (2015) The impact of industrial settlements on socio-economic development in Iran ,Case Study: of Masjed Soleiman Tribal Area, *Journal of Iranian Social Development Studies*, 7 (1).
- Pourtaheri, M. & eftekhari, A. & naghavi, M. (2013) The Role of Industrial Towns In the economic development of villages around, Case study: Behshahr Industrial Town, *Quarterly journal of geographic research*, 22 (1), pp.103-116.
- Qorbanpoor, H. (1954) The study of socioeconomic effects of industrial towns in rural development (case study: Savadkooh city). (MSc thesis), Tehran: Islamic Azad University, Science and Research Department.
- Rezvani, M. & Ghadiri masoum, M. & Hajilou, M. (2019) Explaining the effects of industrial settlements on the quality of life of rural workers in settlements, Case Study: Sharif Industrial City, Abhar County, Zanjan Province, *Journal of Planning Studies - Human Settlements*, 12 (4), PP.765-784.

- Rahimi, A. (2005) The specification of the features of Processing and Complementary industries of agricultural department and rural industries. Tehran: The Ministry of Agriculture.
- Riyahi, V. & pashazadeh, A. (2014) Investigating the effects of Garmi Industrial Park on the development of areas, *Journal of Applied Geosciences Research*, 14 (33).
- Sahraiyani, M. (2001) Iranian economy, light industries organization, a plan in Iranian economy reconstruction. Qom: Maaref Publication.
- Taherkhani, M. (2000) the cornerstone of the strategy, the future development of rural small businesses, *Geographical Research*, No.20, pp. 168-151.
- Taher-khani, M. (2002) The role of industrial areas in rural regions development (case study: Rural industrial areas in Markazi Province). Tehran: Tehran University Geographical Researches Quarterly.

Latin references

- Chadwilk, W. (2007), *Spatial Organization in Rural Areas*. New York: Prentice-Hall
- D. D'Amatoa, M Rekolaa, M. Wanb, D. Caia, A. Toppinena. (2017). Effects of industrial plantations on ecosystem services and livelihoods: Perspectives of rural communities in China, *Journal of Elsevier*, 63, pp.266–278.
- Lee, S. (2007). *Diversification of the Rural Economy: A Case Study on Rural Industrialization in the Republic of Korea*, Pyongyang: INSES.
- Parikh, Alka. (1996). *Impact of rural industrialization on Village Life and Economy: A Social Accounting Matrix Approach*, *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 44, No. 2. pp. 351-377.
- Radpear, G. (2008). *Rural Planning (New Approach)*. London: Blackwell
- Wang, X. (2001), *Practicum Report Rural Industrialization in China*, Saint Marys university
- Ying LIUa, Jikun HUANGb,1, Precious ZIKHALI c. (2015). The bittersweet fruits of industrialization in rural China: The cost of environment and the benefit from off-farm employment, *journal of Elsevier*, 38, pp.1–10.
- Zuhui HUANG a, Xiaobo ZHANG b, Yunwei ZHU a. (2008). The role of clustering in rural industrialization: A case study of the footwear industry I n Wenzhou, *Journal of Elsevier*, 19, pp.409–420.